Feţele Postumanismului, suprafeţele teoriei

Daniela PETROŞEL
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava
daniela.petrosel@gmail.com

În opoziţie, poate, cu vremurile în care conceptele rezistau prin univocitatea lor, astăzi – dimpotrivă – tocmai pulverizarea univocităţii este semnul majestăţii. În turnul Babel teoretic pătrund concepte ale căror sensuri le multiplică identitatea, cu accepţiuni nu o dată contradictorii şi cu existenţe şi istorii particularizate.

Un astfel de concept este şi Postumanismul, care să vine să numească/aproximeze un construct cultural hibrid, dar şi o realitate socială a timpului nostru. Emanaţie a unei realităţi tehnoculturale care excelează în a încrucişa specii şi regnuri, biologicul cu artificialul, sau umanul cu nonumanul, Postumanismul sintetizează ample şi contradictorii discursuri asupra unor realităţi sociale complexe, legate de inginerie genetică, inteligenţă artificială sau bioetică, fiind în egală măsură bănuit că ar fi el însuşi doar o ficţiune teoretică. La adăpostul generos al postumanismului tehnologic coexistă teorii tehnofile şi tehnofobe, orientate, în egală măsură, spre diagnosticarea naturii (post)umane contemporane sau spre sondarea în diacronie a tradiţiilor tehnoculturale ale umanităţii. Înainte de a pătrunde în vocabularul teoreticienilor tehnoculturii, Postumanismul a fost prezent în imaginarul scriitorilor de SF, care proiectau deja scenariile unui viitor ce ne este astăzi prezent. Înainte ca progresul tehnologic să facă inoperantă ortodoxa distincţie dintre om şi maşină, dintre natural şi artificial, literatura medita deja, în cheie amuzat-ludică sau frisonant-anticipativă, la limitările umanului şi la posibilele lui protezări. Diferenţele dintre *omul mecanic din părţi înlocuibile* al futuriştilor şi actele artistice cu protezări corporale ale prezentului nu ţin doar de timpul istoric, ci rezumă amestecul de teorie şi ficţiune specific postumanistă.

Postumanismul tehnologic invită la o reflecţie asupra atributelor ce definesc omul secolului al XXI-lea, un om îndepărtat (aici s-ar cere câteva semne de întrebare, urmate de o amplă problematizare asupra rolului contextului istoric în definirea valorilor umaniste) de modelul uman propus de Renaştere şi intrat deja într-o complicată relaţie cu tehnologia. O tehnologie care nu mai este doar un adjuvant al omului, căci ea s-a inserat subtil în toate compartimentele vieţii umane, fie ea personală şi socială. În lucrarea *Representations of the Posthuman: Monsters, Aliens, and Others in Popular Culture*, Elaine L. Graham enumeră câteva dintre formele prin care tehnologia îşi face simţită prezenţa: *tehnologizarea naturii*, *anularea graniţelor dintre specii*, *tehnologizarea corpului şi a minţii umane*, *crearea de noi lumi personale şi sociale* [Graham, 2002: 2-5] etc. Regândirea conceptului de *uman* în noile contexte tehnologice, economice şi sociale duce la noi paradigme de interpretare a relaţiei dintre natură şi cultură, sau la reconfigurări ale graniţelor dintre *om* şi *celălalte* specii sau regnuri. Iar interogaţiile actuale asupra (post)umanului traduc tensiunile unei realităţi simultan asaltată şi structurată de tehnologie, în care scenariile cândva specifice SF-ului par a fi intrat în câmpul actualităţii imediate.

BDD-A27359 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:07 UTC)

Ca şi în cazul altor termeni de largă circulaţie, sensurile postumanismului sunt numeroase, adesea contradictorii. Sintetizând accepţiunile termenului *postuman*, Robert Pepperrel distinge trei înţelesuri: 1. sfârşitul perioadei de dezvoltare socială cunoscută sub numele de *umanism,* 2. modificarea perspectivei tradiţionale asupra a ceea ce înseamnă *uman* şi 3. convergenţa dintre biologie şi tehnologie până în punctul în care acestea devin greu de diferenţiat [Pepperell, 2003: iv]. În egală măsură, feţele Postumanismului multiplică aceste perspective, căci teoreticienii vorbesc despre Postumanism filosofic şi unul tehnologic, despre un Postumanism etic sau unul critic. Iar dacă lucrurile riscau să fie prea simple, Postumanismul este concurat de/confundat cu o serie de alţi termeni precum Transumanism, Antiumanism, Metaumanism etc., cu care acesta dezvoltă relaţii greu de cuantificat şi de clarificat. Mobilitatea termenului vine şi din actualitatea lui, căci nu este fixat într-o istorie îndepărtată, de care să ne apropiem de pe poziţiile sigure ale posterioritătii.

Multitudinea abordărilor generate de un mega-concept precum Postumanismul este vizibilă şi în sumarul acestui volum. Coexistă lucrări ce au drept punct comun lecturile postumaniste ale feminismului (sau, la fel de corect ştiinţific, lecturile feministe ale Postumanismului), cu articole despre manifestările artistice, fie ele plastice, fotografice sau tip instalaţie, ale unei umanităţi cyborgizate. Iar incursiunile într-un trecut literar care a anticipat deja dimensiunea postumană a contemporaneităţii nu fac decât să confirme primatul imaginarului în faţa dezvoltării organice a realităţii tehnologice. Lucrarea Viorellei Manolache, foarte bine ancorată în eşafodajul teoretic propus de Rosi Braidotti şi J. Jack Halberstam, dezvoltă una dintre cele mai fertile axe ale Postumanismului, relaţia lui cu feminismul. Continuând „monstruoasa instabilitate a conceptului generic de *femeie* din teoria feministă", Gaga feminismul devine un spaţiu al manifestărilor anarhice şi al strategiilor media, modelat de spectacolul hiperrealităţii şi al unei sexualităţi ireale tocmai prin sălbăticia/cruzimea ei. Şi lucrarea lui Maude Riverin, *Quand la chair devient technologique: vers une ontologie plate de la sexualité dans le devenir cyborg de Lucy (2014), urmăreşte* chipurile postumaniste ale femeii; căci, de vreme ce limitele ce definesc genul/sexul sunt parte a unui discurs cultural localizat istoric – ne învaţă toată teoria feministă −, atunci noile dezvoltări tehnologice reconfigurează accepţiunile asupra femeii în această lume, zice-se, post-gen. O lume în care inclusiv practici personale şi colective vechi de când lumea şi sinonime aproape cu umanitatea, cum este procesul lecturii, îşi caută specificul într-un nou mediu de viaţă, cel digital. Lucrarea *Lectura digitală – portret robot* detaliază trăsăturile lecturii digitale, insistând şi asupra diferenţelor ce apar faţă de lectura textului pe hârtie.

Lucrarea Mariei-Laure Delaporte, *Robots, avatars et autres cyborgs: le corps post-humain dans les arts visuels*, ne introduce în universul fascinat/frisonant al experimentelor artistice contemporane ce au drept obiect corporalitatea. Creaţii şi creaturi protezate, corpuri monstruoase şi corpuri virtuale devin embleme şi metafore ale lumii postumane. Melanjul atât de postumanist al artei cu biologia devine temă artistică ce problematizează (i)materialitatea corpului şi dimensiunea lui (ne)umană. Nici fotografia nu rămâne în afara acestui joc postumanist cu feţele (post)umanului. Despre acest lucru vorbeşte lucrarea semnată de Jessica Ragazzini, *L'influence des monstres littéraires sur le corps post-humain*. Căutând urmele categoriei monstruosului în imaginarul postumanist actual, autoarea detaliază diferitele modalităţi tehnice prin care are loc protezarea/falsificarea/înfrumuseţarea chipului uman, un chip ce-şi pierde autenticitatea sub straturile de aplicaţii soft. Iar aceste aplicaţii nu sunt doar amuzante, ci descriu, cum ar spune Katherine Hayles, primatul informaţiei în faţa materiei. Consecinţă a unei postmoderne tiranii a vizualului, explozia de imagini ce ne constituie prezentul multiplică/estompează o realitate ce îşi pierde astfel soliditatea şi contururile reale.

BDD-A27359 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:07 UTC)

Lecturând critic romanul *Die verbesserte Frau*, Régine Atzenhoffer îmbină două direcţii de analiză: una ce ţine de critica literară, un *close-reading* atent la literaritatea textului, şi o lectură a contextului social, atentă la dimensiunea etică a experimentelor medicale din realitatea actuală. O astfel de abordare aminteşte şi confirmă că literatura SF nu este, cum eronat se crede, evaziune din realitate, ci un competent mecanism de critică socială. Iar problematica acestui tip de literatură sondează chiar valorile distinctiv umane. În acest context se încadrează şi lucrarea semnată de Alina Bruckner, *Martin Suters "Die Zeit, die Zeit" – eine Science-Fiction als Kriminalroman*, lucrare ce urmăreşte problematica timpului, o problematică centrală şi în literatura SF. Perspectivele literaturii asupra categoriei filosofice a timpului sunt adesea emblematice pentru mutaţiile de sensibilitate din istoria umanităţii; *timpul mitic* şi *timpul istoric*, *timpul subiectiv* sau *compresia spaţiu-timp* nu sunt doar mărci literare, ci şi epitome ale unor perioade istorice. În acelaşi context al reevaluarii textelor literare, lucrarea Oanei Safta, *Corporalul şi identitatea în distopii*, urmăreşte polimorfismul acestor două teme centrale în trei texte iconice ale secolului al XX-lea: *Când se va trezi cel care doarme*, *Noi* şi *O mie nouă sute optzeci şi patru*. Romane-meditaţie, parabole şi (anti)utopii, textele vorbesc despre un viitor ce este deja trecut, sau despre un trecut ce pare a ne fi viitorul. Iar lucrarea lui Régis-Pierre Fieu, *Le post-humain comme monstre messianique dans «Babylon Babies» de Maurice. G. Dantec*, propune analiza unui roman apocaliptic care imaginează sfârşitul şi viitorul Omului care (nu) a reuşit să lase în spate atrocităţile secolului al XX-lea. Dacă schizofrenicul este un precursor al postumanului, aşa cum spune autorul, atunci vocile distincte ale teoriei postumane nu fac decât să multiplice identitatea fiinţei. O fiinţă diseminată pe ample reţele de socializare şi destrupare, o fiinţă din carne şi imagine, o fiinţă, în cele din urmă, post-umană.

Feţele Postumanismului sunt în egală măsură autentice şi înşelătoare. Sunt chipuri adevărate căci realitatea lumii tehnoculturale ne izbeşte cu evidenta justificare a unui astfel de concept. Dar şi chipuri înşelătoare, pentru că poststructuralismul ne suflă în ceafă şi ne aminteşte că discursul creează lume şi că, probabil, o teorie despre moartea/anularea/reconfigurarea umanului nu acoperă doar o realitate a prezentului, ci construieşte un viitor posibil. Mai mult decât un concept unitar, Postumanismul este un câmp al forţelor şi direcţiilor de cercetare ce refuză să se unifice, căci din permanenta lor tensiune se naşte o tulburătoare interogaţie asupra realităţilor actuale şi asupra stabilităţii/fragilităţii umanului.

BIBLIOGRAFIE

Graham, 2002: Elaine L. Graham, *Representations of the Posthuman: Monsters, Aliens, and Others in Popular Culture*, Manchester University Press, pp. 2-5.

Pepperell, 2003: Robert Pepperell, *The Posthuman Condition,* Bristol, UK – Portland, OR, USA, Intellect Books, p. Iv, disponibil la adresa: http://www.federaljack.com/ebooks/Consciousness%20Books%20Collection/R.%20Pepperell%2020The%20Posthuman%20Condition,%20Consciousness%20Beyond%20the%20Brain.

BDD-A27359 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:07 UTC)